

УДК 332.132

JEL Classification: F 15, O 18, O 32, P 13, R 12, R 58

О. В. Якушев

O. V. Yakushev

СУЧАСНІ ЗМІНИ В ТЕОРІЇ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ: ПРІОРИТЕТИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ

MODERN CHANGES IN CLUSTERING THEORY: PRIORITIES
OF INTELLECTUALIZATION

У статті викладено теоретичні та практичні положення з питань визначення особливостей розвитку процесів кластеризації з урахуванням сучасних змін у регіональному просторі: поняття «кластер», критерії щодо урахування сучасних соціально-економічних, технологічних та адміністративних змін; чинники сучасних змін у теорії кластеризації; встановлено, що кластерні ініціативи залежать від факторів, які містять у собі властивості, що притаманні сучасним змінам навколишнього ринкового середовища в регіонах; визначено, що кластероутворення є реальним інструментом створення та посилення економіки регіонів, які повинні здійснюватися з урахуванням сучасних змін; визначено ключові пріоритети процесів інтелектуалізації руху кластероутворення.

Ключові слова: кластер, інновації, регіональна економіка, конкурентоспроможність, інтелектуалізація.

Актуальність проблеми. Суспільний прогрес активно підтверджує появу та розширення меж шостого технологічного укладу [1], що являє собою впровадження ноу-хау, робототехніки, комплексної інформатизації, біотехнологій, космічних технологій та інших сфер та галузей господарювання. Гостро постає питання реформування економік регіонів на підставах сучасного наукового прогресу та ринкових змін. Довгостроковий розвиток економіки регіонів включає в себе: підвищення рівня конкурентоспроможності в різних сферах (традиційних, наукоємних); перспективу кадрового забезпечення та його потенціальне зростання; динамічність продуктивності праці; переоснащення виробництва з залученням інноваційних впроваджень. Вирішення цих питань здійснюється в об'єднаннях інноваційно-промислових підприємств за ініціативами зі створенням системи взаємодії бізнес-структур, вищих навчальних закладів (з наукою) та державними органами влади на місцях, що називаються кластерними. Організація виробництва, специфічні її форми надають можливість використовувати усі наявні ресурси на певних територіях: залучення і освоєння державних та іноземних інвестицій, доступ до ринку збуту різних товарів та послуг, розвиток транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Таким чином регіональна та національна економіки повинні держати орієнтир саме на розвиток інновацій, щоб знаходитись в руслі формування шостого технологічного укладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку теорії кластеризації займалися такі вчені, як А. Маршал, Л. Романок, М. Портер, В. Прайс, С. Соколенко, Е. Лимер, Р. Горблюк та ін. Різні аспекти формування інноваційних кластерів заклали у своїх працях А. Бутенко, О. Кузьмін, Є. Лазарева. Кластери в системі стратегій і тактик розвитку регіонів досліджували українські науковці М. Бутко, В. Дубіщев, І. Журба, В. Захарченко, Р. Манн, О. Фінагіна та ін.

Мета статті – визначення особливостей створення та розвитку процесів кластеризації з урахуванням сучасних змін в регіональному просторі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інноваційна модель розвитку країн в умовах глобальних трансформаційних процесів економік світу повинна впроваджуватися шляхом створення та впровадження кластерних ініціатив з метою формування нового технологічного укладу. Це складні процеси з залученням різних суб'єктів господарювання: виробництва продукції та надання послуг. Кластерний підхід – нова управлінська технологія, що надає можливість підвищити рівень конкурентоспроможності певної галузі як у конкретному регіоні, так і усю країну.

Кластерні ініціативи та їх ефективне впровадження залежать від факторів, які містять в собі властивості, що притаманні сучасним змінам навколишнього ринкового середовища, в першу чергу в регіональних господарських комплексах. Таке трактування підкріплює в свою чергу досягнення кін-

цевого результату діяльності кластерів з урахуванням оптимізації інструментів, які виконують головні функції дієвості кластерних ініціатив.

Кластероутворення є реальною технологією створення та посилення економіки з регіонів, яка повинна здійснюватися з урахуванням сучасних змін, з визнанням пріоритетності інтелектуалізації моделей економічного та соціального розвитку. Територія, праця, інтелект, капітал та ін. – це фактори виробництва, об'єднані в регіоні, які визначають ефект масштабу створеної кластерної ініціативи.

Кластер – це група сусідніх географічно, взаємопов'язаних компаній (постачальники, виробники та ін.) і пов'язаних з ними організацій (освітні заклади, органи державного управління, інфраструктурні компанії), що діють в певних сферах і взаємодоповнюють один одного [2]. Основою для промисловості, соціального розвитку та економічної політики є концепція створення ефективних інноваційних мереж у вигляді дієвих конкурентоспроможних кластерів [3]. Щоб вищенаведені пропозиції виконувалися, необхідно урахувати сучасні соціально-економічні, технологічні та адміністративні зміни і практичні результати передового досвіду різних країн світу. Пріоритетами в забезпеченні таких змін будуть процеси що забезпечать прогресивний рух до інформаційної економіки та інформаційного суспільства. Загальне спрямування в системі відповідних пріоритетів відображено на рис. 1.

Рис. 1. Пріоритети змін в теорії та практиці кластеризації

Інвестиції. Залучення інвестицій спонукає розвиток регіону, що залежить від набуття досвіду, наявності навчальних закладів, новітніх технічних навичок. Тому необхідно створювати передумови для національного та іноземного інвестування шляхом зростання малого та середнього бізнесу, що призводить до розширення регіонів, збільшені їх виробничого та інформаційного потенціалів.

Бренд. З розробленням та впровадженням бренду підвищується ефективність маркетингової діяльності. Якість, лояльність, перспективність залучає нових споживачів, коли маркетингова діяльність є спільним інструментом усіх учасників кластеру. В глибокому розумінні діючий кластер є складовим показником брендингу будь-якого продукту, що може відрізнити його на регіональній, національній або світовій площинах здійснення бізнес-процесів. Розробка брендів також може бути закладена в програми розвитку державної політики, що надає можливість себе ідентифікувати та асоціювати з конкретними кластерами: фінські мобільні телефони, французьке шампанське, німецьке

обладнання, швейцарський шоколад, винна індустрія (за певною місцевістю) та ін. Створення бренду також має початок з організації заходів за участю представників різних кластерних ініціатив та презентацій промислових напрацювань (презентації та підвищення переваг певного регіону).

Інструктування учасників кластеру виконує важливу роль, оскільки створення та організація кластерної ініціативи це командна діяльність (з урахуванням індивідуальних професійних навиків). Потрібно залучати нову необмежену кількість учасників процесу кластеризації, оскільки нечисленне коло бажаючих функціонувати принесе малоефективні результати. Такі процеси також нададуть змогу залучити додаткові трудові ресурси у вигляді появи нових лідерів та керівників. Кластер являє собою певну стратегію, що заснована на колективній співпраці в якій лідерські якості спрямовують вектори розвитку, енергію та бажання створювати, розвивати та втілювати різноманітні ініціативи. Без якісного інструктування учасників кластеру існує вірогідність втрати конкретних ініціатив, що прямим чином впливають на успішність та позитивний кінцевий результат.

Локалізація структур у процесах діяльності кластерних ініціатив повинна підтримуватися бізнесом з метою реалізації їх розвитку, оскільки створення кластерів є зосередженим процесом.

Перспективність. Задоволеність потреб учасників кластеру (фірм кластеру) є довгостроковою перспективою, на яку необхідно орієнтуватись. Виникнення взаєморозуміння та переваг створюється не раніше ніж один-два роки після початку організації проєктів, в свою чергу інвестори розраховують на більш оперативну віддачу.

Оперативність дій в кластерних ініціативах повинна підтримувати інтереси всіх учасників шляхом надання переваг на перших етапах діяльності. В першу чергу необхідно зосередитися на пунктах, що мають властивості приносити швидкі позитивні результати (створені інтерактивні сайти, підвищення кваліфікації працюючих, соціальний ефект та ін.). Це надасть можливість вибудувати міцні ділові відносини та довіру.

Координатори кластеру (один або команда) виконують головну роль у процесах стимулювання розвитку кластерних ініціатив. Вони повинні мати навички не виключно аналітика або науковця, а й комунікативні здібності, щоб вміти налагоджувати зв'язки з усіма суб'єктами та споживачами. Характеристики, які повинні бути у координаторів: вміння зацікавити суб'єктів шляхом мотивування і створення нових можливостей; навички антикризового управління та побудова довгострокових взаємовідносин; наявність знань у різних сферах інтересів зацікавлених учасників; науково-практичні знання процесів ресурсозабезпечення та формування кластерної ініціативи; працездатність, надійність та справедливість.

Повноваження учасників кластеру та їх передача координаторами визначають важливу роль, оскільки керуючі повноваження потрібно делегувати від представників державної влади до представників бізнесу (приватного сектору), який має своїх керівників з лідерськими характеристиками.

Комунікативність. Високопродуктивність кластерів залежить від налагоджених взаємозв'язків, що створюються завдяки формальним та неформальним соціальним мережам. Організації (фірми) розташовані територіально близько у кластерних ініціативах повинні бути в одній системі – розвивати співпрацю (оскільки більшості взаємозв'язків не вистачає саме малоефективним кластерам).

Ресурсозабезпечення. Фінансування з різних джерел (бізнес-структур, державного та місцевого фінансування, створення навчальних програм в вищих навчальних закладах) на ранніх стадіях відіграють ключову, незамінну роль. Спільний резерв ресурсозабезпечення та раціональний доступ до нього надає можливість зробити кластер більш ефективним та успішним.

Нейтралітет. Кластер з нейтральними координаторами (які не будуть зосереджувати свою увагу на невдалому досвіді), їх залучення до нової кластерної ініціативи на перших етапах розвитку є дуже корисними, допомагає визначити ключових суб'єктів зацікавлених у розвитку.

Аналітика. Командний дух у кластері залежить від проінформованості щодо світових тенденцій та навколишнього конкурентного середовища: порівняльний аналіз, навчання, прагнення до перемоги.

Інформаційний потенціал. Засоби масової інформації є головним інструментом розповсюдження новин з приводу функціонування кластеру, відповідальність за зв'язки з якими несе один з лідерів-учасників. Ці процеси здобувають широкої громадської інформатизації, залучення нових членів кластеру, представників регіональних (місцевих) та національних засобів масової інформації.

Вхід та вихід із кластеру. В процесах розробки та впровадження кластерних ініціатив досить поширене явище, коли кластер не є дієвим. В такому випадку коли не співпадають інтереси головних суб'єктів, не вдається визначити нові пріоритети, необхідно залишити процес, щоб надати активізації учасникам, що залишилися. Таким чином надається можливість входу новим учасникам з стимулюючим новим потенціалом.

Політична підтримка. Для реалізації кластерної ініціативи підтримка керівників органів місцевої влади та представники державних обладміністрацій на перших етапах розвитку приносить результат у вигляді підняття престижності та залучення нових зацікавлених суб'єктів.

Формування портфелів. Розробка сукупності ініціатив є ефективним методом, що приносить збільшення синергетичного ефекту розвитку регіональної економіки у вигляді – зростання робочих місць, розширення спектру послуг та ін. При розробці портфелів кластеру виконується розширення бази можливостей, зменшення ризиків та інтенсивне впровадження інновацій в системі не лише кластерів. Відповідні процеси поширюються на загальне регіональне бізнес-середовище.

Активізація регіональної інноваційної системи можлива лише з урахуванням вищенаведених пропозицій щодо змін в сучасній теорії кластеризації, які стимулюватимуть процеси інвестування різних учасників ініціатив. Зростання конкурентоспроможності регіону, соціально-економічні результати (вирішення проблем зайнятості) та зростання інноваційного потенціалу – реальні позитивні зрушення у процесі формування нового технологічного укладу.

Сучасні проблеми процесів кластеризації в Україні науковцями окреслюється наступними характеристиками:

- недосконалість нормативно-правової бази з питань створення повноцінних кластерів;
- низький рівень інформаційного забезпечення з розробки концепцій та впровадження стратегій діяльності кластерних ініціатив;
- низький рівень мотивації та зацікавленості представників малого та середнього бізнесів в спільні об'єднання;
- відсутність довготривалого досвіду діяльності кластерів в регіонах України;
- низький рівень держпідтримки у сфері розвитку інновацій;
- відсутність ефективних взаємозв'язків між державою, вищими навчальними закладами з науковими установами та бізнес-структурами [4].

Більшість регіонів України характеризуються розбалансованою структурою економіки, високим рівнем зношеності основних виробничих засобів місцевого виробничого комплексу; низькою ефективністю використання наявного ресурсного потенціалу; технологічною відсталістю провідних підприємств. Такі характеристики регіонального розвитку посилюють залежність соціально-економічної ситуації в регіонах від хаотичних кон'юнктурних коливань, нестабільної зовнішньоекономічної ситуації; зменшують мотивацію регіонів до нарощування внутрішніх ресурсів розвитку через неефективність системи їх перерозподілу та використання; формують і консервують цикл екстенсивного типу регіонального розвитку, що негативно позначається на конкурентоспроможності національної економіки в цілому [5, 6].

Перспективним в процесах українського кластероутворення слід визнати рух до залучення прогресивних знань та ефективних управлінських технологій. Базисом таких процесів слід визнати окреслені складові та рух до стандартів інформаційної економіки та інформаційного суспільства. Забезпечення учасників кластероутворення сучасними знаннями та використання прогресивного досвіду прискорить перехід до європейських стандартів ведення бізнесу, насичення регіональних ринків інноваціями та інвестиціями. Такі зміни та зрушення повинні відбуватися на підставах визнання загальної інтелектуалізації бізнес-діяльності та її науковому прогресі.

Перебування всіх учасників у кластері з інтелектуальною стратегічною направленістю має наступні переваги: позитивний вплив на підвищення конкурентоспроможності в регіоні; переорієнтація малоприбуткових організацій та надання пільг таким підприємствам; перерозподіл ризиків та витрат на інновації між учасниками кластеру; створення єдиного інформаційного простору (сфери маркетингу, споживання, технологій та ін.); підвищення стандартів та рівнів технологій шляхом взаємодії з ВНЗ та наукою; розвиток стратегії регіону; функціонування нових ділових структур в єдиному просторі на певній території та ін. [7].

Сучасні зміни в теорії кластеризації зосереджені на процесі формування регіональної інноваційної системи. Але невідповідність економіки до формування нових інститутів та повноцінних трансформаційних процесів надає можливість констатувати, що вже існуючі інструменти розвитку інновацій виконують не досить ефективну та результативну роль в країні та її регіонах. Необхідно зазначити, що важливим для подальшого розвитку економіки України та підвищення її привабливості у світі має бути покращення законодавчої бази та ухвалення обґрунтованої національної програми створення кластерів та їх стимулювання [8].

Висновки. Інтенсивне впровадження нових підходів ведення більшості видів господарської діяльності, використання інноваційних розробок та залучення суб'єктів-представників освіти і науки, бізнес-структур та органів державної влади приведуть до реальних позитивних результатів в регіоні, у вигляді активізації процесів кластероутворення.

Ефективне створення, функціонування та розвиток кластерів призведе до економічного зростання регіонів України: оптимізації діяльності систем виробництва (наукоємних, високотехнологічних), створення синергетичного ефекту на різних рівнях, формування іміджу та впровадження інтеграційних процесів у національний та світовий ринкові простори.

Список використаної літератури

1. Вікіпедія : вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер. – М. : Вильямс, 2005. – С. 235.
3. Волковська Г. Г. Теоретичні основи кластероутворення : закордонний та вітчизняний досвід / Г. Г. Волковська, П. О. Яновський // Наукоємні технології. – 2013. – № 3. – С. 322–326.
4. Ленчук Е. Б. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран [Электронный ресурс] / Е. Б. Ленчук, Г. А. Власкин. – Режим доступа : <http://institutions.com/strategies/1928-klasternyj-podchod-v-strategii-innovacionnogo-razvitiya-zarubezhnyx-stran.html>
5. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні : аналіт. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 80 с.
6. Гречана С. І. Дослідження диспропорцій у розвитку економіки регіону [Електронний ресурс] / Гречана С. І., Харитонова О. С., Ключ І. В. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1700>
7. Федулова Л. І. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної системи / Л. І. Федулова // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 13. – С. 157–165.
8. Українські кластери / Портал учасників регіональних кластерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucluster.org>

References

1. Wikipedia : free encyclopedia [Internet]. Available from : <http://uk.wikipedia.org/wiki>. [Access 12.11.2015].
2. Porter, M. (2005) Competition. Moscow : Williams, 235 p.
3. Volkov's'ka, G. G., Yanov's'kyu, P. O. (2013) Theoretical foundations of cluster formation : foreign and domestic experience. *Naukoyemni tehnolohii*, (3), pp. 322–326.
4. Lenchuk E. B., Vlaskyn G. A. Cluster approach in the strategy of innovative developmentof of foreign countries [Internet]. Available from : <http://institutions.com/strategies/1928-klasternyj-podchod-v-strategii-innovacionnogo-razvitiya-zarubezhnyx-stran.html> [Access 19.11.2015].
5. Bila, S. O., Zhalilo, Ya. A., Shevchenko, O. V., Zhuk, V. I. et al. (2011) Innovative approaches to regional development in Ukraine. Kyiv : NISD, 80 p.
6. Hrechana, S. I., Harytonova, O. S., Klyus, I. V. Research of disparities in economic development of the region [Internet]. Available from : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1700> [Access 20.11.2015].
7. Fedulova, L. I. (2009) Organizational mechanisms of effective regional innovation system. *Strategichni priorytety*, (13), pp. 157–165.
8. Ukrainian clusters. Portal of participants of regional clusters [Internet]. Available from : <http://ucluster.org> [Access 25.11.2015].

O. V. Yakushev

**MODERN CHANGES IN CLUSTERING THEORY: PRIORITIES
OF INTELLECTUALIZATION**

Social progress confirms the emergence and expanding of boundaries of the sixth technological order, which is the implementation of know-how, robotics, integrated information, biotechnologies, space technologies and other fields and industries of management. There is an urgent issue of reforming the economies of regions on the basis of modern scientific progress and market changes. Long-term economic development of regions includes: the rise of competitiveness level in various fields (traditional, high-tech), prospects of personnel support and its potential growth; the dynamics of labor productivity; the re-production involving innovative implementations.

The decision of these issues is carried out in the associations of innovation and industrial enterprises by initiatives for the creation of a system of cooperation between businesses, universities (science) and public local authorities, who are called cluster ones. The organization of production, its specific forms provide an opportunity to use all available resources in certain areas: the attraction and development of public and foreign investment, the access to the market of various goods and services, the development of cross-border and inter-regional cooperation. Thus, regional and national economies should orient themselves on the development of innovations in order to be in line with the formation of the sixth technological order.

Keywords: cluster, innovation, regional economy, competitiveness, intellectualization.